

Joas Wagemakers, "Meer dan 'streng gelovigen'," *Nederlands Dagblad*, November 10, 2021, 13 (gepubliceerd exact zoals hieronder aangegeven).

...Na de Amerikaanse terugtrekking uit Afghanistan in augustus is dit land al meermalen opgeschrikt door aanslagen van de Islamitische Staat Khorasan (IS-K), de Afghaanse tak van ISIS. Hoe is de strijd van deze organisatie met de Afghaanse Taliban te verklaren?

Voor velen zal de strijd tussen de Taliban en IS-K vreemd overkomen: zijn het niet allebei groepen van 'streng gelovigen' die geweld gebruiken en sterk anti-westers zijn? Jazeker, maar ook groepen zoals deze zijn zeker niet één pot nat.

Uiteraard is het conflict tussen de Taliban en IS-K gedeeltelijk ingegeven door een machtsstrijd over Afghanistan. Beiden willen het land beheersen en zien na het vertrek van de Amerikaanse troepen hun kans schoon om deze wens te realiseren. Toch laat een blik op de recente geschiedenis en de doctrines van beide groepen zien dat er meer speelt.

De recente geschiedenis toont dat de Taliban vanaf 1996 Osama bin Laden en andere leden van al-Qaeda herbergde in Afghanistan en er nauwe banden mee onderhield. Het was dan ook vanuit Afghanistan waar al-Qaeda de aanslagen van 11 september 2001 plande.

De oorlogen in Afghanistan (2001) en vooral Irak (2003), die Amerika als reactie op de aanslagen van 2001 lanceerde, droegen bij aan het ontstaan van ISIS. Deze organisatie, die zich in 2014 met ruzie afscheidde van al-Qaeda, wierp zich op als de nieuwe vaandeldrager van de wereldwijde jihad en beweerde een kalifaat te hebben gesticht.

Weggewuifd

Om op deze bewering een antwoord te bieden, stelde al-Qaeda-leider Ayman al-Zawahiri in 2014 dat het kalifaat van ISIS niet legitiem was. Er was volgens hem namelijk al een kalief in de persoon van Talibanleider Mullah Omar, aan wie al-Qaeda trouw had gezworen en die zichzelf 'de leider der gelovigen' noemde, een titel die kaliefen van oudsher gebruikten.

Al-Zawahiri's argument tegen het kalifaat van ISIS werd door laatstgenoemde echter weggewuifd: niet alleen was tot dan toe helemaal niet bekend dat Mullah Omar kalief was, maar later bleek ook nog dat hij in 2013 al overleden was. Hoewel al-Qaeda's argument geen stand hield, maakte het de Taliban wel onderdeel van een conflict tussen al-Qaeda en IS.

Naast deze recente geschiedenis, die de Taliban duidelijk aan de kant van al-Qaeda plaatste tégen ISIS, spelen er ook nog andere zaken. Wellicht de belangrijkste hiervan is het doctrinaire verschil tussen het deobandisme van de Taliban en de ideologie van IS-K. Het deobandisme is een stroming binnen de islam die ontstaan is in de plaats Deoband, in negentiende-eeuws Brits-India. De stroming was geworteld in de islamitische traditie zoals die door de eeuwen heen is doorgegeven. Haar aanhangers probeerden via onderwijs moslims bewust te maken van hun geloof ten tijde van Britse overheersing. Hoewel veel deobandi's apolitiek waren, is de Taliban ook in deze stroming geworteld. Zij vertegenwoordigt een gepolitiseerde en mede door conflicten in Afghanistan geradicaliseerde variant van het deobandisme.

Hoewel dit oppervlakkig gezien veel op IS lijkt, is dat geenszins het geval. Waar het deobandisme namelijk geworteld is in de rituelen en gebruiken van een eeuwenoude islamitische traditie, vormt het salafisme – de ideologie van ISIS – hier juist een breuk mee. Anders dan deobandi's streven salafi's juist naar het omzeilen van de islamitische traditie, die ze als vervuild zien. In plaats daarvan grijpen ze direct terug op de beginperiode van de islam, die ze als het ideaal beschouwen. Hoewel ISIS een kleine, radicale minderheid binnen het salafisme vormt, deelt ze dit ideaalbeeld wel met andere salafi's.

De fundamenteel andere benadering van de islamitische traditie verklaart mede waarom ISIS de Taliban als dwalend ziet. Ook is het deels de reden achter de bestrijding van Afghaanse salafi's door de Taliban, ook als die zelf niets met ISIS te maken willen hebben.

De aanslagen van IS-K en de strijd van de Taliban tegen Afghaanse salafi's hangen dus samen met een machtsstrijd over het land, maar ook met hun uiteenlopende banden met al-Qaeda en visie op de islamitische traditie. Net als conservatieve Rooms-katholieken en orthodoxe protestanten oppervlakkig gezien misschien overeenkomen, maar in werkelijkheid verschillen op manieren die voor de gelovigen zelf belangrijk zijn, geldt dit ook voor de Taliban en IS-K. Ook zij zijn meer dan simpelweg 'streng gelovigen'.